

הרב דוד מרציאנו

בדין יכיר

ראשי הפרקים

- א. מקור הדין
- ב. גדרי דין יכיר
- ג. מי נאמן בדין יכיר
- ד. הכרת הבן לענין יבום
- ה. פסיקת ההלכה
- ו. אופנים שונים של קביעת אבהות

במאמרנו שני חלקים:

בחלק הראשון נגדיר בעז"ה את דין הכרת האב את הבן (יכיר – ועוד): מקור הדין, מחלוקת התנאים בענין זה – יסודותיה ושרשיה, גדרים מסוימים בדין זה לפי שיטות הראשונים והאחרונים, וההלכה כפי שנפסקה בטור ובשו"ע. בחלקו השני של מאמרנו נביא השלכות מעשיות שנידונו בספרי האחרונים בענין קביעת אבהות ע"י הנהגות או הוכחות מדעיות שביכלתן לקשר בין אב לבנו. לדינים אלו השלכות רבות. אנו נתמקד בשני תחומים: ממזרות ויבום.

א. מקור הדין

איתא במשנה (קידושין עח,ב): האומר בני זה ממזר אינו נאמן, ואפילו שניהם אומרים על העובר שבמעיה שממזר הוא אינם נאמנים. רבי יהודה אומר נאמנים.¹ בגמרא (שם): רבי יהודה אומר נאמנים כדתניא יכיר (דברים כא) יכירנו לאחרים, מכאן אר"י נאמן אדם לומר זה בני בכור, וכשם שנאמן לומר זה בני בכור, כך נאמן לומר זה בן גרושה ובן חלוצה.

¹ אמנם הלכה נקבעה כר"י, ונעסוק בעיקר בדעתו, אך יש לעיין בסברת ת"ק. ובטעם דבריו נחלקו הראשונים:
רש"י אומר שהוא אינו נאמן משום שהוא קרוב אצלו ואינו כשר להעיד עליו.
המאירי כותב את טעם רש"י ומוסיף עוד טעם שאין אדם משים עצמו רשע, לומר שבא על חייבי כריתות. הר"ן תמה על פרש"י ואומר שאין צריך לכך (לטעמו) שהרי כיון שהולד בחזקת כשרות ואין ערער פחות משנים, א"כ בוודאי שלא יהיה נאמן.

בדין יכיר

ואומרת הגמרא שלרבנן לומדים מיכיר שהאב נאמן כשצריך היכירא, ופרש"י שלרבנן דין יכיר הוא בכגון שבא ממדינת הים ולא הוחזק לנו בבכור אלא על פי אביו (ובזה הוא נאמן), וכ"פ בתוס' ר"י הזקן ושהאב נאמן מדין מגו.

עוד איתא בב"ב (קכז, ב) דתניא יכיר² וכו'. ת"ר היו מוחזקין בו שהוא בכור ואמר אביו על אחר שהוא בכור נאמן. היו מוחזקין בו שאינו בכור ואמר אביו בכור הוא – אינו נאמן. רישא רבי יהודה. סיפא רבנן.

איתא בגמ' (יבמות מז, א) מעשה באחד שבא לפני רבי יהודה ואמר לו נתגיירתי ביני לבין עצמי, אמר לו רבי יהודה יש לך עדים? אמר לו לאו. יש לך בנים? א"ל הן. אמר לו נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך. ומי א"ר יהודה אבנים לא מהימן, והתניא יכיר וכו'. הכי קאמר ליה: לדבריך עובד כוכבים אתה ואין עדות לעובד כוכבים.

יסוד מחלוקת רבי יהודה וחכמים

מרש"י (קידושין עח, ב ד"ה אינו נאמן), וכן מדברי המאירי משמע שיסוד מחלוקתם הוא לענין הנאמנות לפסול את הילד, אך לענין לקבוע בכורה אין מחלוקת שהוא נאמן.

תוס' הרא"ש (קידושין עד, א) והרי"ד (קידושין עח, ב) מקשים על רש"י מהגמ' ב"ב קכח, ב "אלא אמר רבא הכי קאמר, האומר על תינוק בין הבנים בכור הוא נאמן כרבי יהודה, ורבי יוחנן אמר אינו נאמן כרבנן" ע"ש. רואים מגמרא זו מפורש שמחלוקת ר"י ורבנן היא גם לענין הכרת בכורה.

ועוד, הגמרא קידושין (עח) שואלת אלא יכיר לרבנן למה לי? ומתרצת בצריך היכרא ע"ש. רואים שגם בענין בכורה יש מחלוקת ביניהם?

לכן תוס' הרא"ש, הרי"ד והרשב"ם (ב"ב קכז, ב ד"ה נאמן וד"ה וחכ"א) מסבירים שמחלוקתם היא גם לענין נאמנות האב לומר על בנו שהוא בכור, בכגון שמוחזקים באחר שהוא הבכור.

וכמובן אם באים בני משפחה ולא יודעים מי הבכור גם לרבנן האב נאמן לומר כ"כ הרי"ף (ב"ב נו, ב) ועוד.

² פרשב"ם: יכיר קרא יתירא הוא.

מקור הדין (הנאמנות לפסול את בנו)

מאלו מילים בפסוק בדיוק לומדים על הנאמנות לפסול את בנו (לפי רבי יהודה)? רבי אליהו מפארי"ש (תוד"ה כך יבמות מז, ב) מפרש שמקור נאמנות האב לומר זה בן גרושה ובן חלוצה. מזה שכתוב "בן השנואה יכיר" (פי', בן שנולד מאשה שהיא שנואה בנשואיה, כגון חייבי לאוין – כ"מ בתוס' ב"ב קכז, ב) ושכן משמע בירושלמי. אך תוס' סובר שלשון הש"ס לא משמע הכי, דקתני כשם שנאמן אדם לומר זה בני בכור וכו', משמע שמיניה (יכיר) למד, והריטב"א אמר ע"ז ויפה פרש ז"ל.³

אין אדם משים עצמו רשע

הבאנו את טעמו של המאירי כנ"ל שלדעת חכמים, שהאב אינו נאמן לומר בני זה ממזר, משום אין אדם מע"ר. וצ"ל מה יענה על כך ר' יהודה?

נמו"י (ב"ב קכז, ב) אומר שמדובר כגון שאמר שוגג הייתי וכו', דבמזיד אינו נאמן כי אין אדם משום עצמו רשע.

הרש"ש (ב"ב קכז, ב) אומר וגם י"ל שזה ידוע שנשא גרושה ואומר שהילד הזה נולד ממנה (אבל אין לומר שזה שאין אדם מע"ר הוא מטעם שאדם קרוב אצל עצמו, ופה רואים שהתורה האמינתו אף על בנו שהוא קרוב, שהרי ביבמות אמרה הגמ' שאם יש לבן בנים שוב אינו נאמן אפילו על בנו כמ"ש שם בתוס', ועוד דלדבריו רשע הוא ופסול לעדות וכד').

תוס' רא"ש (קידושין עד) ותוס' רי"ד (יבמות מז) מתרצים: לענין לומר שהבן הוא ב"ג וב"ח, כמו הנמו"י, שאומר שלא ידע שהיא גרושה. לענין בנו שהוא ממזר טוען שנתחלפה הערוה באשתו (ג"כ כנמו"י הנ"ל). ריטב"א (ב"ב קכז) כותב בתרוץ השני, שזו נאמנות מכח גזה"כ ולא מגדרי עדות, ולכן מועילה גם כשמשים עצמו רשע.

ב. גדרי דין יכיר

1. לקבוע בכורה ולענין פסלות (ממזרות וכד')

נחלקו ראשונים האם אדם נאמן לפסול את בנו דוקא דרך הכרת בכורה או אפילו ישירות:

³ עיין בשו"ת חת"ס אבה"ע יג שכותב שיסוד המחלוקת בין הר"א מפארי"ש לתוספות תלויה בשתי דעות בירושלמי עיי"ש ד"ה הנה, והנה.

בדין יכיר

השלטי גבורים (קידושין לב, ב) מביא בשם הסמ"ג שיש מי שפסק שאין אדם נאמן לפסול את בנו אלא על ידי הכרת בכורה, כגון שאומר על תינוק בין הבנים שהוא בכור, ועל ידי זה הוא עשה כל בניו הגדולים מהתינוק ממזרים.

ויש פוסקים שגם שלא על ידי הכרת בכורה נאמן אדם לפסול את בנו, אלא נאמן לומר עליו ישירות שהוא ממזר.

הסוברים כשיטה הראשונה: בה"ג (מובא בתוס' ב"ב קכז, ב), וכן תוס' רא"ש (קידושין עד) ועוד בשם ר"ת.

הרמב"ן (ב"ב קכז, א ד"ה היו), הרשב"א (ב"ב קכח, ב ד"ה אמר), והריטב"א (ב"ב קכז, ב דה ובשם) דוחים שיטה זו בטענות הבאות: מפורש בשיטת רבי יהודה שנאמן לומר זה בן גרושה ובן חלוצה וזה לא שייך בדרך הכרת בכורה? ועוד שבמשנה (קידושין עח) הנ"ל מפורש שנאמן לפסול את העובר שבמעיה בממזרות (משמע באופן ישיר)? גם ר"י בתוס' (הנ"ל) ועוד מקשים על הבה"ג ור"ת מהגמ' (יבמות מז הנ"ל) שמשמע ממנה שאם הוא לא היה גוי לדבריו היה נאמן אפילו ששם זה לא דרך הכרת בכורה?

על הקושיא האחרונה תרץ הר"ר אלחנן (מובא באו"ז ב"ב פרק ח אות צו) שגם בגמ' הנ"ל שהוא מעיד על עצמו שהוא גוי, רצונו לומר שבנו אינו בכור שיטול פי שניים⁴, וא"כ העדות היא על ענין בכורה, וממילא מאחר ואנו מאמינים לו שהתגייר בינו לבין עצמו לענין בכורה, נאמן גם לפסול בניו בעדות תינוק בין הבנים.

וכעין זה מביא רע"א (סי' קכח) בשם הנתיבות שנכרי שהוליד גם בגיותו (מישראלית) וגם לאחר שהתגייר, הראשון שנולד לו לאחר שהתגייר הוא הבכור, כיון שבנו מגיותו אינו מתייחס אחריו, ממילא גם כאן אפשר לומר שמדובר שהוליד בן אחרי שהתגייר בפנינו ואומר על הבן הראשון שהוא נולד לו כשהיה נכרי כשהתגייר בינו לבין עצמו ומשוי להשני בכור, וא"כ זה דרך הכרת בכורה.⁵

⁴ אפשר עוד ליישב עפ"י הרא"ש (פי' י"נ כא) שגם בזה יש דרך הכרת בכורה. שאם נולדו בגיותו אין לבנים דין בכור לנחלה. וע"ע בשו"ת חת"ס חאבה"ע סימן יג בענין זה.

⁵ וצריך לעיין איך הסבר זה יסתדר לפי השיטות שנאמן דוקא כשמעיד על הבכור בעצמו, ולא סילוק בכורה כדלקמן ס"ק 4.

יש להעיר, שבדברי בה"ג יש סתירה בענין זה: בריש הלכות נחלות כותב שנאמן אדם לומר זה בני בכור הוא, בן גרושה הוא, ממזר הוא – כרבי יהודה. ושם בסוף הלכות עריות כותב שנאמן דוקא דרך הכרת בכורה?

מהרא"ש⁶ (פרק י"ג סי' כא) יוצא תרוץ לסתירה: אמנם בה"ג סובר שר"י אומר שנאמן האב בכל ענין (כמ"ש בהלכות נחלות) אך אן קיימ"ל כר"י דוקא דרך הכרת בכורה (וזמ"ש"כ בהל' עריות, וכ"כ התוס' בשמו).

2. דוקא במוחזק כבנו

הרמב"ם (נחלות ד, יד) ועוד סוברים שהאב נאמן לומר על מי שלא הוחזק בנו כלל שהוא בנו בכורו, וכן על מי שהוחזק כבכורו שאינו בכורו. הרשב"ם (ב"ב קלד) ועוד סוברים, שדוקא במי שמוחזק לנו כבנו נאמן לומר שהוא הבכור (לענין נכסים עתידיים כמ"ש בגמ').

התורה תמימה באר את יסוד מחלוקתם באופן הבא: רשב"ם ותוס' למדו מהפסוק "כי תהינה לאיש שתי נשים וכו'", מדובר שברור לנו שהיא אשתו ומוחזק לנו שנשאה וילדה לו את הבן (ברור שהוא בנו) אך לא ידוע מי הבכור, ועל כן האמינה לו התורה. אך הרמב"ם והרא"ש אומרים מסברא שכמו שהאמינה לו התורה שהוא הבכור, כך האמינה לו שהוא בנו.

מצאנו בדעת הרמב"ם שנאמן לומר על העובר שאינו בנו. אלא שיש לברר במקרה זה האם יהיה הולד ממזר ודאי או ספק ממזר, בזה יש לכאורה סתירה בדברי הרמב"ם, ונבאר: הפת"ש (אבה"ע ד, סקל"ו) מביא תשובת נוי"ב (סי' ד) בענין אחד שאמר על אשתו, שהעובר אינו ממנו רק הרה לזנונים, האם הולד מותר בממזרת? תוך כדי התשובה מתייחס הנו"ב לסתירה לכאורה בפסקי הרמב"ם: הרמב"ם (איסו"ב טו, טז) כותב שנאמן אדם לומר עובר זה אינו בני וממזר הוא ודינו כממזר ודאי.

ושם בהלכה יט אומר הרמב"ם – אשת איש שהיתה מעוברת וכו' ואמר האב אינו בני, או שהיה בעלה במדינת הים הרי זה בחזקת ממזר וכו', ולא כתב ודאי ממזר?

מתרץ הנו"ב בהלכה טז האיש אומר שהעובר ודאי ממזר, אך בהלכה יט הבעל אומר שאינו ממנו, אך הוא לא אומר שהולד ממזר, ושמא הוא מגוי. ובנידון השאלה הולד אסור בממזרת ע"ש.

⁶ דעת הרא"ש דלא כבה"ג, ונאמן לומר זה בני ממזר בכל ענין (פרק י"ג סי' כא).

בדין יכיר

שעה"מ (איסוי"ב טו, יז, מובא בפת"ש הנ"ל) מיישב אחרת: בהט"ז היא אומרת שממנו נתעברה, לכן לא תולים, שהבן הוא מכותי, והולד ממזר. אך בהי"ט מדובר שהיא לא טוענת כלום. ושעה"מ ר"ל שאין מחלוקת בין הטור לרמב"ם בזה, ושכן מבואר בלשון הבי"י, שהטור שאומר שהולד ודאי ממזר, מדבר במקרה שהיא טוענת שממנו נתעברה.⁷

נראה שהרי"ד הולך בשיטתם של הרשב"ם והתוס' הנ"ל שהאב נאמן לומר שהוא ממזר דוקא על המוחזק שהוא בנו, שהרי בתוס' רי"ד (בי"ב קכח, ב) מביא את דעת הרי"ף שכשם שנאמן לומר על תינוק שהוא בכור, כך נאמן לומר על אחרים שהם ממזרים. התוס' רי"ד חולק עליו ואומר שבעל שאומר בנים אלו אינם ממני והיא זינתה מאחרים, אינו נאמן, משום שהוא נאמן (מדין יכיר) על בנו, ולא על מי שאינו בנו. ומש"כ בפרק עשרה יוחסין שלר"י נאמן לומר זה בני ממזר, זה כפרש"י, שאומר שבא על הערווה והוא בנו (וגם אז נאמן דוקא כשהאם אינה מכחישתו). ומה שנאמן כאן על בן בין הבנים (שהוא הבכור) מדובר שיש בן שנראה קטן בגוף, והאב אומר שהוא הבכור, אך גם שאר הבנים הם בניו. בזה נאמן כרבי יהודה. וכ"כ בספר המכריע סי' סד. וכ"ד תרוה"ד רסז (מובא ברמ"א ד, כט).

הש"ך ביו"ד (שה, כג) לומד בתרוה"ד, שהאב נאמן לומר על הבן שמאשתו (או ארוסתו) שאינו בנו והולד ממזר, ואפילו היא מכחישתו הוא נאמן. ונשאר בצ"ע. וזה בפשטות דלא כתוס' רי"ד, ונראה שהוא הולך בשיטת הרמב"ם וסיעתו.

לסיכום: הרמב"ם, רא"ש, ש"ך בשם תרוה"ד ועוד סוברים, שהאב נאמן אפילו על מי שהוא טוען שאינו בנו.⁸

3. יכיר נגד עדים

הנמו"י (בי"ב קכז, ב) כותב מכאן אר"י נאמן אדם לומר זה בני בכור, ואפילו יש עדים שאחר הוא הבכור, משום שהתורה האמינה לו וממילא האחר הוא

⁷ הרמ"ה (קידושין עח, ב) אות קי ד"ה ש"מ) אומר על דברי ר"י שנאמן לומר על בנו קטן שהוא בכור וממילא הגדול ממזר, שהגדול דינו כספק ממזר ולא כודאי ממזר, שמא נולד לאשתו מגוי או עבד ואז אינו ממזר. הובא בבירור הלכה על מסכת קידושין.

⁸ אך כ"ז דוקא באחד שבלא אמירתו היינו מחזיקים אותו לבנו, אך בודאי שלא נאמן אחד מן השוק שאין אנו מכירים אותו ואין אנו יודעים כלל שהוא אביו לומר על בנו שהוא בנו והוא ממזר וכד' – אמרי משה (סימן יא) – הובא בפד"ר (יג, 376) ועיי"ש שכ"מ בשו"ע (אבה"ע ד, כו ובבאור הגר"א שם נז).

ממזר. וכ"ד הרמב"ן (בי"ב קכז, ב ד"ה היו) והריטב"א (שם ד"ה היו), וכ"ד המאירי בשם חכמי ההר (בי"ב שם).

לעומתם הרשב"ם⁹ (בי"ב קכז, א ד"ה למאי הלכתא), מאירי (בשם גדולי הרבנים), וכן מדויק מהרי"ף (בי"ב נו, ב) סוברים שדוקא אם יש קול שאחד הוא הבכור אז נאמן האב לומר על הקטן שהוא בכור, אך אם יש עדים על אחד שהוא הבכור – אין האב נאמן נגדם לומר על אחד שהוא הבכור.

4. הכרה דרך סילוק בכורה

רע"א בתשובה (פסקים סי' קכח) מביא תשובת מהר"א בן חיים שאומר שכל שאינו דרך הכרת בכורה, אלא רק דרך סילוק בכורה (לומר שזה לא הבכור) אינו נאמן. ושכ"כ הרמב"ן בחידושו (בי"ב קכז, ב ד"ה היו), שסילוק הבכורה לא הוי הכרת בכורה.

אמנם, מהרא"ש (פרק י"ג סימן כא) נראה לכאורה שגם זה נקרא יכיר: שהרי הרא"ש מקשה שם על הבה"ג מהגמ' בפרק החולץ (כנ"ל סי"ק 1) ואומר הרא"ש שיש שם הכרת בכורה שאם נתגייר בינו לבין עצמו אין דין בכורה לעו"כ, פירוש, שהוא אומר שהבן הזה אינו בכור עיי"ש.

משמע שהרא"ש סובר שלומר על בן זה שאינו בכור (וממילא אחר הוא הבכור) זה נקרא הכרת בכורה. אך אומר רע"א שאפשר שהרא"ש כתב כן בדרך דחיה בעלמא, אך גם הוא סובר שזה לא נקרא הכרת בכורה. אלא שמהנתיבות שהביא רע"א (הנ"ל) נראה, שר"ל שגם בגמ' ביבמות פרק החולץ שייך הכרת בכורה, שעיי' שאומר שהראשון נולד בגיותו ממילא אינו בכור, רואים שהוא סובר שגם לסילוק בכורה יש לאב נאמנות מדין יכיר.

5. חזרת האב מהכרת בכורה

התוס' רי"ד (בקידושין עח) מביא שהרי"ף פוסק הלכה כר' יהודה, וזה דוקא כשלא התחזק הבן בכשרות, אבל אם בשעת הלידה לא אמר האב כלום ויצא קול שהוא בנו ולא ערער ואח"כ פסלו אינו נאמן. אך הרי"ד חולק (ואומר שכן דעת ר"ח) ואומר שרואים מפרק יש נוחלין שהאב נאמן גם להוציאו מחזקתו (שהיה בחזקת בנו ואומר שהוא ממזר, וכן שהיה בחזקת בכור ואומר שאינו בכור) שמחלוקת רבי יהודה וחכמים היא להכחיש החזקה.

⁹ וכ"מ מפרשב"ם בי"ב (לד, מ ד"ה הכא) ע"ש.

בדין יכיר

אלא שמעירים איך הוא אומר בקידושין שהאב נאמן על בנו לומר שהוא ממזר, פירוש שאינו בנו והרי הוא עצמו סובר בפי"נ (הובא לעיל בס"ק 2) שאינו נאמן לומר על המוחזק כבנו אינו בני! אלא – אומר החת"ס בתשו' (אבה"ע סי' יג) שבסוף מפנה התוס' רי"ד להסתכל בספר המכריע ויתכן שחזר בו שם מדבריו בפסקים (קידושין עח).

הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א (ב"ב קכז), נמו"י (שם), רבינו ירוחם (ח"ו נכ"ג, ד) בשם הרמ"ה (הביאו הבי"י ד"ה ומ"ש) סוברים שאם הוחזק על ידי אביו שהוא בכור שוב אינו חוזר ומגיד.

ולפי"ד החת"ס הנ"ל גם התוס' רי"ד יצטרף לדעתם לומר שאינו חוזר ומגיד.

6. האם נאמן אגב יכיר לפסול גם אחרים

נמו"י (ב"ב קכז, נו) אומר שכשהאב אומר על בנו שהוא ממזר – אין אשתו נאסרת שיפסלו הבנים שיהיו אחר כך בני זונה, והטעם: א. משום שהאב אומר שהיא היתה שוגגת (ולא נאסרה עליו). ב. אפילו אמר שהיא מזידה אינו נאמן לענין לפסול את הבנים שבאו אח"כ, לכהונה – ריטב"א ז"ל.

7. דין יכיר עדות או נאמנות?

מפשט לשון הגמ' (יבמות מז) "לדברך עו"כ אתה ואין עדות לעו"כ" משמע שדין יכיר הוא מגדרי עדות.

וכנ"ד רש"י (שם) וז"ל: "ואין אתה נאמן להעיד עליהן ולפסלן" וכ"נ מרש"י (קידושין עח) על דברי ת"ק אינו נאמן ע"ש. גם באבי עזרי (יב"ח ג, ד) לומד בפשיטות ברמב"ם שזה מגדרי עדות. וכ"ד הרי"ד (יבמות מז).

מהש"ש (הנ"ל בס"ק 8) לענ"ד רואים שהוא סובר שיכיר זה לא מדין עדות, שהרי הוא סובר שהאב נאמן מדין יכיר (לפחות לענין ירושה) על סמך דעת אחרים, וזה לא שייך אם זה מדין עדות. וכך תופס בפשטות בהערות רווחא שמעתתא ברמב"ם, בתוס' וברא"ש (גיטין עא) הנ"ל שגדר יכיר הוא נאמנות ולא עדות.

בתורע"א (יבמות פ"ב אות כו) מסתפק בזה, וז"ל: "אני מסופק אם נאמנותו של אב רק כמו שני עדים בכל התורה, ואם הוא רשע אינו נאמן, או שבכל ענין המניה רחמנא לאב וכו".

8. יכיר על פי אחר

בדין זה נחלקו השב שמעתתא (ב,כ) והבית מאיר (ו,יג) ועוד: הש"ש סובר שמועיל דין יכיר גם כאשר האב נסמך על אחרים, ואלו תו"ד: הרמב"ם (יב"ח ג,ד) כותב: מי שזינה עם א"א ונתעברה ואמרה ממנו נתעברה, אפילו הוא מודה לה, הוא בנו לענין ירושה וספק לענין יבום, שכמו שזינתה עמו זינתה עם אחר וכו'. הרא"ש (כלל פב סי' א) תמה על הרמב"ם – אם הוא ספק לענין יבום כיצד מוציא ממון מהירשים, ואם אינו ספק – א"כ מדוע אינו בנו לענין חליצה?

מסביר הש"ש: הרמב"ם סובר שכמו שהאב נאמן מדין יכיר לומר שזה בנו, כך הוא יכול להאמין לאחר ולסמוך דעתו עליו וזה נחשב כאילו הוא יודע ומודה שזה בנו (וכך מבואר בב"ש ו,כז) – לגבי אשת כהן שאומרת שנאנסה שאם הבעל מאמין לה אז בניהם חללים). לכן לענין ירושה כיון שהוא מאמין לה וסומך על דבריה שהוא ממנו – נאמן מדין יכיר, אך לענין חליצה – כיון שאין הענין נוגע לגוף הבן אינו נאמן.

ובענין מש"כ באבה"ע (קנו,ו) שהאומר יש לי בנים – נאמן לפטור את אשתו מהיבום אומר הש"ש שזה לא מדין יכיר, אלא מדין מגו שבידו לגרשה (כמ"ש בגמ' ב"ב קלד,ה), וכיון שזה מדין מגו הוא נאמן דוקא כאשר יודע בעצמו, ולא יועיל לסמוך דעתו על אחרים.

אבל הרא"ש לשיטתו, שהוא סובר שאדם נאמן מדין יכיר רק לגבי מי שהוא מוחזק כבנו לומר שהוא בכור, אבל אם אינו מוחזק כבנו – אינו נאמן לומר שהוא בנו מדין יכיר אלא רק בתורת מגו שיכול לתת לו כל נכסיו (בירושה) (וכ"ד תוס' ורשב"ם הובאו בקצה"ח רעז,ב) וא"כ כיון שיש ספק אולי זינתה עם אחרים א"כ אין מגו.¹⁰

הרווחא שמעתתא (שם) מביא את דברי האבי עזרי יב"ח ג,ד שרוצה להוכיח דלא כהש"ש וסובר שרק אם יודע בעצמו יש דין יכיר ולא כשסומך דעתו על אחר שמאמין לו, ואתו"ד: בגמ' יבמות מז שאמר לו ר"י אין אתה נאמן לפסול את בניך, והטעם משום שלדבריו הוא עו"כ, ואין עדות לעו"כ.

¹⁰ הרווחא שמעתתא מעיר על הש"ש שאומר בדעת הרא"ש שאינו נאמן לומר על מי שאינו מוחזק כבנו שהוא בנו מדין יכיר אפילו לירושה (אלא מדין מגו) ושכ"כ באבני"מ ד,כג. אך שזה תמוה שהרי בטור חו"מ סי' רעט כתב שהרא"ש חולק על הרשב"ם בזה, ובאמת בקצה"ח רעז,ב כתב שדעת הרא"ש כדעת הרמב"ם.

בדין יכיר

וכ"כ ברמב"ם (אסו"ב יג, ח) ואמר נתגיירתי ביני לבין עצמי נאמן לפסול את עצמו ואינו נאמן לפסול את הבנים וחוזר וטובל בבי"ד. ובפשטות הסיבה שאינו נאמן על הבנים, משום שיכיר זה מדין עדות ולכן לא יועיל שיעיד על בנו אפילו אחרי שהוא עצמו (האב) יטבול ויתגייר כי צריך תחילתו וסופו בכשרות, ואם נאמר כש"ש וכב"ש שאם יודע על פי אחר אז הוא נאמן מדין יכיר, כ"ש כשיודע מפי עצמו רק שידע זאת כשהיה עכו"ם, ויהא נאמן לאחר שהתגייר ומזה שלא נאמן הוכחה דלא כב"ש וש"ש.

הרווחא שמעתתא בעצמו אומר שאמנם מתוסי רי"ד (יבמות מז) מוכח שדין יכיר זה מדין עדות, וצריך שיראה את העדות וכן שיעיד כשהוא בכשרות, אך מהרמב"ם (פ"ב מהל' נחלות הטי"ו) משמע שהוא חולק, שהרי כותב הרמב"ם שהאב שנשתתק בודקים אותו כדרך שבודקין לגיטין, אם רמז או כתב שזה בנו בכורו ה"ז נוטל פי שנים. ומקורו מהגמ' גיטין (עא) וכפירש התוסי' והרא"ש, ואם נאמר שנאמנות האב זה מדין עדות איך נאמן ע"י הרכנת ראש או כתב, אלא מוכח מהרמב"ם והתוסי' ורא"ש שיכיר זה לא מדין עדות אלא מדין נאמנות – וממילא ל"צ תחילתו וסופו בכשרות.

ולענין מש"כ האבי עזרי שהאב יעיד על בנו לאחר שטבל, אפשר שכן יועיל (וע"ז לא דיבר הרמב"ם), ואפשר שלא יועיל מטעם עביד איניש לאחזוקי בדיבוריה (עי' רמ"א חו"מ לג, ב). ועי' ברווחא שמעתתא אריכות בענין זה.

לעומת הש"ש והב"ש סובר הב"מ שלא (שם) מועיל דין יכיר בהסתמך על דעת אחרים, ואתו"ד: הב"מ מביא את הב"ש הנ"ל (סי' ו סקכ"ז) ותמה עליו היכן מציינו שהתורה נתנה נאמנות על הכרה במה שבעצמו אינו יודע ומאמין לאשתו. ועי' עיין בתשובת הרא"ש כלל פב סימן א.

ג. מי נאמן בדין יכיר

איתא בקידושין (עד) אמר רב נחמן שלשה נאמנים על הבכור: חיה, אביו ואמו. חיה לאלתר, אמו כל שבעה, אביו לעולם. אומר הפסקי רי"ד (קידושין עג) שהנאמנות של חיה הוא דוקא בשלא יצאה וחזרה.

ובגמ' (שם עג) ת"ר נאמנת חיה לומר זה כהן וזה לוי וזה נתין וזה ממזר. פירוש, כגון שילדו בבית אחד, אשת כהן, אשת לוי, אשת הנתין ואשת הממזר – נאמנת החיה להבחין איזהו בנה של כל אחת ואחת. בד"א בשלא קרא עליו ערער, אבל קרא עליו ערער אינה נאמנת. ערער כמה וכו' והאמר רבי יוחנן אין ערער פחות משנים! ה"מ היכא דאית ליה חזקת כשרות, אבל היכא דלית ליה

חזקת כשרות חד נמי מהימן. (התוס' רי"ד מביא רק את התרוץ השני שבגמ')
אומר הרי"ד לכן אם יש אחד שמערער לומר שזהו בן הפסולה, אין החיה
נאמנת להכחישו אלא הו"ל ספק ופסול.

וכ"פ הרמב"ם (איסוי"ב טו, יט) א"א שהיתה מעוברת ואמרה עובר זה אינו
מבעלי אינה נאמנת לפסלו... שלא האמינה תורה אלא האב.

וכ"פ הריא"ז (בשה"ג קידושין לב) וז"ל: האשה שילדה תחת בעלה, ואפילו
על עובר שבמעיה שהוא בחזקת שעברתו מבעלה ובכשרות, והיא אומרת עליו
שהוא ממזר והאב אין לפנינו שיעיד עליו – אין האשה נאמנת עליו, שאין
מוציאין אותו מחזקת כשרותו אלא עפ"י שני עדים או עפ"י האב, שהתורה
האמינתו.

הטור (ד) פוסק שאשת איש שאומרת על העובר שאינו מבעלה – אינה נאמנת
לפסלו. ואומר הב"י שמקורו ברמב"ם (שם) וטעמו כמו בפנויה (הב"י הביא
בענין נאמנות פנויה להכשיר את וולדה ולא לפסלו, את טעמו של הר"ן
שמדאורייתא הולד כשר (ספק ממזר), ולכן אם אומרת שהוא כשר נאמנת,
אך לפסלו אינה נאמנת). וממשיך הטור, אבל האב שאומר על העובר שאינו
ממנו, או על אחד מבניו שאינו בנו נאמן לפסלו והוא ממזר ודאי,¹¹ ואם יש
לבן בנים אינו נאמן, ומביא הב"י שמקורו בגמ' יבמות (מז).

וכתבו הרי"ף והרא"ש ונפסקה הלכה במפורש כרבי יהודה (בפרק י"ג ובפי
החולץ) ואם יש בנים לבנו אינו נאמן אפילו על בנו – כ"כ הרי"ף, הרא"ש
התוס' וה"ה.

לסיכום: הנאמנות של החיה היא דוקא בעודה בחדר לברר מה מהותו של כל
ילד, ודוקא אם אין מי שמערער עליה. נאמנות האם לברר מי הבכור – כל
שבעה (אך לא לפסול את הולד). ונאמנות האב – היא לענין בכורה, וכן לפסול
את הולד.

ד. הכרת הבן לענין יבום

משנה (קידושין סד, א), מי שאמר בשעת מיתתו יש לי בנים נאמן, יש לי אחים
אינו נאמן. פרש"י: יש לי בנים ואין אשתו זקוקה ליבום. יש לי אחים זקוקה
ליבום, והיא היתה עד הנה בחזקת שאינה זקוקה.

¹¹ ואם היא אומרת מעבד או מעכו"ם נתעברתי, הולד כשר, שאין הבעל יכול להכחישו בזה.

ובב"ב קלד, א משנה, האומר זה בני נאמן וכו'. ובגמ' זה בני נאמן למאי הלכתא?! אמר רב יהודה אמר שמואל ליורשו, ולפטור את אשתו מן היבום. שואלת הגמרא: ליורשו פשיטא¹² לפטור אשתו מן היבום אצטריכא ליה. שואלת הגמ': הא נמי תנינא מי שאמר בשעת מיתתו יש לי בנים נאמן וכו'? התם בדלא מוחזק לן באח הכא¹³ אע"ג דמוחזק לן באח. אמר שמואל מפני מה אמרו זה בני נאמן הואיל ובידו לגרשה וכו'.

הש"ש (ב,כ) לומד שהנאמנות של האב לומר זה בני לענין יבום זה מדין מגו כמ"ש מהגמ' כאן שהנאמנות היא בגלל שבידו לגרשה, ומזה יוצא לו שלמרות שבדין יכיר, לשיטתו, האב נאמן אפילו כשסומך על דעת אחרים, ביבום זה לא יועיל שהרי נאמנות מדין מגו מועילה דוקא כשהוא עצמו יודע. וכן נראה שפשוט לב"ש (אבה"ע קנו,ו) שהנאמנות של האב היא מכח מגו.

אם יש עדים שיש לו אחים האם נאמן לומר שיש לו בנים? הב"י (קנו,ו) גורס בטור שאם אחרי שהאמינוהו שיש לו בנים באו עדים שיש לו אחים – נאמן, כיון שכבר האמינוהו. ואומר הטור שאם יש לו עדים שיש לו אחים אינו נאמן לומר שיש לו בנים. אומר הב"י, שכך מדויק מרשב"ם שאומר שנאמן כיון שיש חזקה בעלמא בלא עדים (כנ"ל), והטעם מכיון שיש עדים שיש לו אחים אז היא בחזקת איסור ולכן אמירתו לא יכולה להתירה, ושכן כתב רבינו ירוחם.

אך, אומר ב"י, מלשון הרמב"ם (יבוי"ח ג,א) משמע שנאמן בכל מקרה (לא חילק בין יש עדים לאין עדים).

הב"ש (סקי"א) משיג על הב"י ואומר שמש"כ שהרמב"ם חולק על הרשב"ם זה אינו, כי הרמב"ם לא דיבר כשיש עדים.

הראב"ד נוטה לצד השני ומשיג על הרמב"ם ואומר שאם היא מוחזקת (משמע אפילו בלי עדים) באחים ולא בבנים אינו נאמן הבעל להתירה, לומר יש לי בנים, בלא חליצה.

¹² מדין מגו שיכל לתת לו במתנה, נאמן לומר שהוא בנו לירושה (רשב"ם).

¹³ למרות שהוא מוחזק באח, חזקה בעלמא בלא עדים אפ"ה הוא נאמן לפטור מן היבום (רשב"ם).

ה. פסיקת ההלכה

שו"ע (אבה"ע ד, כט), א"א שאומרת על העובר שאינו מבעלה אינה נאמנת לפסול, אבל האב שאומר על העובר שאינו ממנו, או על אחד מבניו שאינו בנו, נאמן לפסלו והוא ממזר ודאי, ואם יש בנים לבן אינו נאמן אף על הבן.

הב"ש (סקנ"ב) הביא את מחלוקת הרמב"ם והטור, שלרמב"ם הוא בחזקת ממזר, כלומר, ספק ממזר שמא נתעברה מגוי, ולטור הוא ודאי ממזר. והב"ש מקשה על הטור, אם הוא ודאי ממזר מדוע היא נאמנת להכשיר? נראה שהוא תופס עיקר כרמב"ם בזה (ועין מש"כ ע"ז בשיטת הרמב"ם בס"ק ב).

הכרת בנו לענין יבום

שו"ע (קנו, ו) מביא שתי דעות: האומר זה בני נאמן אפילו הוחזק באחים (ב"י בשם הרמב"ם כנ"ל) וי"א שאם יש עדים שיש לו אחים אינו נאמן. (ב"י בשם הרשב"ם כנ"ל).

הב"ש (סק"י) אומר שהטעם שהוא נאמן לפטור את אשתו מן היבום כי יש לו מגו שיכל לתת לה גט, וכיון שזה מטעם מגו לכן:

א. אם הוא מוחזק שאין לו בנים – אינו נאמן, כי זה מגו נגד חזקה ולא אמרינן. אך המ"מ בשם הרשב"א אומר שנאמן גם במוחזק שאין לו בנים.

ב. תוס' (פרק האומר) אומר שבשעת מיתתו אינו נאמן לומר יש לי בנים, הואיל ואין לו מגו, שיש לומר שאין לו כח לתת גט. אך מהרמב"ם והר"ן משמע שגם בשעת מיתה נאמן.

ולענין מש"כ השו"ע שי"א שאם יש עדים שיש לו אחים אינו נאמן, אומר הב"ש (סקי"א) שכ"כ הטור ור' ירוחם, ולא מצאנו מי שחולק ע"ז ומש"כ הב"ש שהרמב"ם חולק ע"ז זה אינו, עיי"ש.

ו. אופנים שונים של קביעת אבהות

באנציקלופדיה הלכתית רפואית (הרב ד"ר אברהם שטיינברג), ערך אבהות מביא מספר אופנים המורים על הכרת אבהות:

א. משו"ת הריב"ש סימן מא–מב, ומשו"ע אבה"ע עא, ד – יוצא שהדרך (היחידה) לקביעת אבהות זה בהודאת האב – הנטען, עיי"ש.

ב. יש אומרים שניתן להעזר דאומדנא, כגון כשיש עדות שהיו אביו ואמו אסורים בבית האסורים (חולין יא, ב) ויוצא משו"ת הרשב"ץ (ב, יח) שאפשר

להטיל על האב הנטען חרמות ושבועות וכן על מי שידע עדות בזה, שלא יכבוש עדותו לשם הוכחת אבהותו אם הוא עומד בהכחשתו.

ג. יש שקבלו כהוכחה על אבהות התנהגויות מסוימות של האב הנטען, כגון:

1. העלה שמו כשם קרוביו, וכן שהיה מייסר אותו וגעגעועיו עליו (שו"ת הרא"ש כלל פב סי' א עיי"ש).

2. האב הנטען הציע לאם בזמן ההריון לבצע הפלה.

3. כשהוכח שהאב הנטען בא על אשתו בזמן המתאים להריון זה, וכשלא הוכח שבאותו זמן באו עליה אחרים (משפטי עוזיאל).

ד. בשו"ת יבי"א (ח"י אבה"ע סי' ח) מביא עוד אופן, כגון שעשה לו ברית ורשם אותו בתעודת זהות שלו (שכך החזיקו לבנו, ואינו יכול לחזור בו – עפ"י הרמ"א ד, כט).

ה. בענין דמיון קלסתר פנים יש דעות שונות: יש מקורות שדבר זה מוכיח על יחס בין אב לבן (ב"מ פז, א, רש"י עה"ת ריש פרשת תולדות). ויש ששמע מהם שאשה נואפת יכולה להתעבר מבעלה, אך לחשוב בדמיונה על מישהו אחר, והולד ידמה לו (מד"ר נשא ט, א וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' קסא).

ו. בדיקת דם/רקמות: להלן מעט רקע מדעי בענין בדיקת רקמות (אנצקלופדיה הני"ל): "דרך זו מדעית יותר (מהבדיקה על סמך סוגי הדם) ומהימנה יותר להוכחת אבהות, (הבדיקה ע"ס סוגי הדם היא 93% מהימנות, כאשר אפשר באמצעותה רק לשלול אבהות ולא להוכיח). הבדיקה מבוססת על מערכת האנטיגנים מסוג HLA, שהם אנטיגנים לתיאום רקמות הגוף. זאת היא מערכת תורשתית, דהיינו חלק מהאנטיגנים מסוג HLA בא מן האם, וחלק אחר בא מן האב. מערכת תורשתית זו אחראית להמצאותם של אנטיגנים ספיציפיים לתאום רקמות על פני מעטפת התא בכל רקמות הגוף ובכל תאי הגוף המכילים גרעין תוך תאי, למעט כדוריות אדומות, שאינן מכילות גרעין כזה.

מערכת תיאום הרקמות באדם מצטיינת ברבגוניות עצומה, כל תא בגוף נושא על פניו תריסר אנטיגנים שונים של HLA: ששה אנטיגנים שונים שהתקבלו בתורשה מהאב, וששה אנטיגנים אחרים שהתקבלו מהאם. ניתן לקבל כמליון גנוטיפים שונים. שיטה זו על ריבוי מרכיביה, השינוי בגילוייה באוכלוסיות השונות, יכולת איתורה למן תקופת העוברות, והיותה בלתי

מושפעת משינויים סביבתיים כלשהם, עושים אותה לשיטה אמינה ביותר, מעין טביעת אצבעות גנטית יחודית לכל אדם".
הסתברות: באנצקלופדיה שם משמע שההסתברות בבדיקת רקמות היא מעל 93%. בתחומין (ד עמ' 431 ואילך) מובא שב-91% מהמקרים ניתן להכיר "ממזר סמוי", וכמעט לשלול אבהות באופן מוחלט. ושבחלק מהמקרים ניתן לזהות את האב הביולוגי בהתסתברות גבוהה הדומה להסתברות בטביעת אצבעות. וכמובן הנפקא מינה היא לענין – דיני ממונות, ירושה, מזונות ודיני ממזרות.

באנצקלופדיה הלכתית רפואית מובא, שקביעה חיובית על אבהות לפי סוג דם היא רחוקה מוודאות מדעית, לכן אי אפשר להעניק דיני יורש על סמך זה, אך אם התוצאה שלילית, כלומר, שלפי סוג הדם של הולד לא יתכן שאביו הוא מולידו האם בכח זה לסלקו מירושה? יש בכך מספר דעות, ונרחיב בעזה"י דיון זה גם לענין קביעת ממזרות.

א. יש דעה בחז"ל שהדם הוא מן האשה ולכן אין משמעות להשוואת נתוני סוגי הדם בין הולד לנטען.

בשו"ת יבי"א (ח"י אבה"ע ח-ט) מביא שרבים אינם סומכים על בדיקת רקמות, שהרי בגמרא (נידה לא) מובא: ת"ר שלשה שותפין באדם: הקב"ה, אביו ואמו. אביו מזריע הלובר, שממנו עצמות וגידים וצפרניים והמח שבראש והלובר שבעיניים. אמו מזרעת אודם ועור ובשר ושחור שבעין, והקב"ה נותן בו כוח ונשמה. הרי שהאשה מזריעה אודם, שזה כולל הדם, וכן הגיה הגר"א "ודם", אם כן אין בדיקת הדם מעידה על היחס שבין האב לבן. ושכ"כ בשו"ת צ"א (יג, קד ב-ה) בשם השערי עוזיאל (ח"ב, שער מ א, יח) ושאין סומכין על בדיקה מדעית כאשר הקבלה מחז"ל הפוכה/שונה וכנ"ל. והסכים עמו הצ"א, וכ"ד הגר"ע יוסף להלכה.

ב. יש שלא קבלו בדיקה זאת כהוכחה כיון שעמדת המדע לא ודאית ולא קבועה: הצ"א הנ"ל, שהמדע עניינו השערה שמשתנה במהלך הדורות, ושידוע דעת הפוסקים שאין להסתמך ולקבוע הלכה עפ"י אומדנות הרופאים. וכ"כ בפד"ר מביה"ד בחיפה, תש"ט (אב"ד הרה"ג יעקב רוזנטל, שם עמ' קסד) ובסוף דבריהם כתבו שמטעם אחר אין לקבוע אבהות על סמך בדיקות מדעיות, כי המדע הולך ומתפתח ואולי מה שקבעו היום יסתרו למחר.

ג. יש שהבדילו בין הדם כולו שבא מן האם לבין תאי הדם ורקמותיו שיכולים לבוא גם מן האב כדברי המדע. עיי' ביבי"א וצ"א הנ"ל שר"ל שהשו"ע ג"כ

סובר שיש השפעה לאב על הדם של הולד, שהרי בשו"ע (יו"ד רסג,ב) כותב: אשה שמלה את בנה הראשון ומת מחמת מילה שהכחישה כוחו ומלה גם את השני ומת מחמת מילה הרי שהוחזקה שבניה מתים מחמת מילה וכו' וה"ה אם איש אחד מל את בנו וכו'. אומר הרמ"א: ויש חולקין וס"ל דלא שייך באיש רק באשה (חידושי אגודה פרי"א דמילה). וכתבו הט"ז והגר"א ועוד בטעמו של האגודה, שהדם מן האשה. אומר הגרע"י שגם מרן שחושש לצד הבעל, מודה שהדם מן האשה כנ"ל, אלא שהוא סובר שהבלעת הדם בגוף הולד לא תלויה בדם בלבד אלא בחולשת הגוף (כמ"ש הבי"ש אבה"ע ט), וכ"כ החת"ס (אבה"ע קלו וע"י אגרו"מ יו"ד א,קנד) דס"ל שזה תלוי בכח האדם, והאב זוכה לבנו בכח (עדיות ב,ט).¹⁴

אכן למעשה, ביבי"א הביא מספר נשמת אדם (חאה"ע"ז ד,ג עמ' ל) בשם הגרש"ז אורבך שאין להסתמך על בדיקת דם לשם קביעת אבהות (ועיי"ש שאין לסמוך על זה באופן החלטי, אך אפשר לצרפה כסניף לדיון בין לשלילה בין לחיוב).¹⁵

גם ביה"ד הגדול (הובא ביבי"א שם) קבע שבדיקה זו אינה הוכחה כלל, והפקפוק עליה מבחינת ההלכה הוא עצום ורב, ובדיקת הרקמות לא די בה כדי לקבוע אבהות בודאות אלא רק בסיוע נוסף. ובאנציקלופדיה שם הביא ג"כ מבי"ד רבני ת"א שהכריעו בענין ממזרות שאין סומכין על בדיקות אלו.

מאידך, יש שסמכו לחלוטין על בדיקת סוגי הדם להוכחת אבהות: משנת אברהם על ספר חסידים; הרב הרצוג ב"אסיא" (חוברת לה עמ' קצו הובא ביבי"א הנ"ל ועוד); בשו"ת ישכיל עבדי ח"ה חאה"ע סי' יג (הובא באנציקלופדיה הנ"ל); ואפילו לאסור אשה על בעלה כנואפת פד"ר ה, בי"ד רבני ת"א-יפו (שם). אחד המקורות לשיטה זו הם דברי הספר חסידים (סי' רלב), אודות מעשה מרבי סעדיה גאון שהיה בזמנו אדם שנפטר ולו עבד ובן,

¹⁴ עוד הובא באנציקלופדיה הנ"ל שבשני בתי"ד (אשדוד, חיפה) השיטות לקביעת אבהות על סמך רקמות ואזואנזימים (עיי"ש הסבר בענין זה) התקבלו מקבילות, שכן אין מחלוקת בין המדע לחז"ל ביחס לתורשת הדם ע"י האם בלבד או בשותף עם האב, כי ה-HLA נבדק בכדוריות הלבנות ומשותף לכל הרקמות שבגוף, וכן מפני שבדיקה זו היא בודאי רוב של טבע והוא רוב מוחלט שלא חוששים בו למיעוט, ועל כן הוא עדיף מרוב בעילות אחר הבעל, שזה רוב של מנהג. אבל פסק דין זה נתקבל רק לענין מזונות אך לקביעת ממזרות צריך ודאות של 100%.

¹⁵ פרופ' דב פרימר כתב בשמו באסיא שדינה של בדיקת דם אינו אלא ספק ויש לדון מכח רוב.

וכל אחד טען שהוא בנו ליורשו, לקח רס"ג עצם מהאב וכן דם משני האנשים הטוענים, והניח דם של כל אחד מהם בספל נפרד, הכניס רס"ג את העצם לספל הראשון והדם לא נספג בה, אך כאשר הכניס את העצם לספל השני עם הדם נספח ונבלע העצם כי הוא גוף אחד עם הבן, ונתן הירושה על פי זה לבן (הובא ביבי"א הנ"ל ועוד).¹⁶

זיהוי הלכתי על פי בדיקת DNA

בתחומין (כא עמ' 121) מובא דיון מבית ההוראה בראשות הגר"ש וואזנר בני"ל, ראשית נביא מקצת פרטים ממהות בדיקה זו (יש, כמובן, לעיין בכל הפרטים המופיעים במאמר כדי לקבל את התמונה השלמה):

1. הדנ"א הוא חומר כימי ביולוגי שמכיל את המידע התורשתי להתפתחות הגוף.

2. הדנ"א אחיד בכל תא גרעיני מתאי הגוף באותו אדם.

3. אם אין חומר שידוע שהוא מהאדם הנעדר, יש אפשרות להעזר לצורך זיהוי בדוגמאות דם מהוריו של הנעדר או צאצאיו, אולם אין הממצאים ע"י בירור זה חותכים בצורה ברורה כמו הבירור שנעשה ע"י חומר מהנעדר עצמו.

4. הזיהוי עפ"י בדיקה זו מחייבת מומחיות הן בצד הטכני והן בצד המדעי.

5. כאשר ממצאי הבדיקה מצביעים על אי התאמה בין הגופה הנבדקת לבין הנעדר הקביעה היא ברורה ומוחלטת ללא ספק, גם אם הבדיקה נעשית ע"י בדיקת דם מהורים או צאצאים.

ויש לברר האם אפשר לקבוע ממזרות על סמך אי התאמה בין אב לבן? התשובה שהשיבו בבית ההוראה ע"ד הגר"ש וואזנר ושאושר ע"י הגר"נ קרליץ והרב משה קליין היא שאין לקבוע ממזרות על סמך בדיקה זו, ואף שמבחינה מדעית אי התאמה הוא בירור מוחלט, עיי"ש. (נעשה שימוש בבדיקות כאלו לקביעת זהות חללים ויש שסומכים על קביעה כזו בלבד ויש שצרפו לסימנים נוספים ואכמ"ל).

¹⁶ יש שתלו את יסוד המחלוקת האם גרסת הגמרא כוללת גם דם מהאם, או שסמכו על הגרסא שלנו שלא גורסים דם כלל. ויש שהוכיחו שזו מחלוקת בתלמוד האם הדם מהאם או לא. ועיי' אגרו"מ חיו"ד א, קנד, ובנשמת אברהם (שם) עמוד לב, ובאנציקלופדיה הנ"ל.

סיכום

במאמר זה פתחנו במחלוקת יסודית בדין יכיר, בין רבי יהודה לחכמים, מצאנו מחלוקת ראשונים האם מחלוקת תנאים זו היא רק לענין הכרת בכורה או שמא גם לפסול.

בגדרי דין יכיר דנו במספר נקודות:

באיזו דרך ניתן לקבוע פסלות של ולד (הכרת בכורה או ישירות), כלפי מי הוא (הטוען לפסול את הולד) נאמן, מה קורה כאשר יש עדים שמתנגדים לדבריו, האם הוא נאמן רק על הכרת בכורה או גם על סילוק בכורה, האם גדר יכיר הוא נאמנות או עדות והאם נאמן כאשר סומכת דעתו על אחרים.

ראינו שבעיקר יש נאמנות לאב (האם והחיה נאמנות באופן מוגבל ביותר).

למדנו שהאומר יש לי בן, לענין יבום, אין זה דין יכיר אלא נאמנות מכח מגו, וכמובן הבאנו את פסיקת ההלכה כפי שמופיעה בטור שו"ע.

בחלקו השני של המאמר הבאנו אופנים שונים של קביעת אבהות והדעות השונות בענין, כאשר עיקר העיסוק היה בנושא בדיקת רקמות, כאשר ניצבים הפוסקים מערכה לקראת מערכה אלו סומכים ואלו לא, אלא רק מצרפים זאת כסניף, ונראה שכך (כדעה השניה) נוטה דעת רוב האחרונים ופסקי בתיה"ד למעשה, שלא לסמוך על בדיקה זו כודאות מוחלטת לענין קביעת ממזרות אלא רק כסניף בלבד, וכן לגבי בדיקת הדנ"א.